

Bij zijn aantreden als president van Bolivia in januari 2006 kroonde Evo Morales zichzelf tot koning van alle inheemse volkeren van Zuid-Amerika. Hij beloofde het continent te bevrijden van het westerse kolonialisme. Het neoliberale ontwikkelingsmodel moest overboord. Na zijn herverkiezing afgelopen december maakt Marjolein van Rijn de balans op van dit Boliviaanse experiment.

Economische ontwikkeling of *Buen Vivir*? Een Boliviaans experiment

Evo Morales begon zijn politieke carrière als leider van de Boliviaanse cocaboe-ren. In 1997 werd hij als afgevaardigde in het congres gekozen. Zijn Movimiento al Socialismo (MAS) werd al snel een belangrijke oppositiepartij. Ook speelde Morales een grote rol bij de protesten van 2005, die president Carlos Mesa tot aftreden dwongen. Morales werd daarop met een ruime meerderheid tot president gekozen. Als voormalig cocaboer en Aymara-indiaan kreeg hij vooral steun van arme boeren en de inheemse bevolking uit de hooglanden. Om Morales' beleid te duiden, moeten we dan ook vooral kijken naar diens achtergrond.

Buen Vivir

In Bolivia is 55% van de bevolking van inheemse afkomst; de Aymara-indianen zijn met 25% de op één na grootste inheemse bevolkingsgroep. Hun visie op de wereld wijkt sterk af van de westerse. Volgens de Aymara staat alles in de kosmos met elkaar in verbinding: de mens, de dieren, planten, geesten en voorouders. Het is de taak van de mens de harmonie te bewaren. In het Westen betekent ontwikkeling vooral economische groei (welvaart) en individueel welzijn. De mens heeft daarbij het recht de natuur te gebruiken en naar zijn hand te zetten.

Morales heeft in zijn ontwikkelingsbeleid meer aandacht voor inheemse concepten, zoals *Buen Vivir*. Letterlijk betekent dit 'goed leven' maar eigenlijk wordt er 'goed samenleven' mee bedoeld. De Aymara beschouwen zichzelf en al het andere dat leeft als kinderen van Moeder Aarde. Zodoende is de mens broer of zus van elk dier en elke plant en mag hij de natuur niet domineren, maar ermee in harmonie samenleven. In die optiek betekent 'ontwikkeling' dus het bereiken van collectief welzijn voor de hele kosmos. Het vernietigen van natuur voor de winning van olie, en het uitbuiten van arbeiders in mijnen en op plantages, is dan ook tegen de principes van *Buen Vivir*.

Een ander belangrijk element in de denkwijze van de Aymara is hun cyclische voorstelling van de tijd, terwijl westerlingen tijd als een lineaire eenheid zien. De Aymara leven volgens agrarische en natuurlijke cycli

Binnen enkele maanden nationaliseerde Morales Bolivia's gasvoorraden en vele sectoren volgden

FOTO: JAUME DURGELL

FOTO: PRESIDENCIA REPUBLICA DE BOLIVIA

met steeds terugkerende elementen. Voorbeelden zijn de vier seizoenen, het leven van geboorte tot de dood, en de landbouwcyclus van zaaien tot oogsten. De kern van het westerse ontwikkelingsmodel is verandering, verbetering en innovatie; een stijgende lijn is het hoogste doel. De Aymara kijken naar het verleden om te zien hoe ze in het heden en in de toekomst moeten handelen. Dit verklaart waarom er in het Aymara geen woorden bestaan voor 'ontwikkeling' en 'voortgang'. Deze termen zijn gebaseerd op de westerse drang naar verandering en verbetering, maar bezitten weinig logica in een samenleving die is gebouwd op een cyclische notie van tijd.

Westers en traditioneel

De Aymara en hun voorouders hebben eeuwenlang kunnen overleven volgens de regels van het *Buen Vivir*. De wereld waarin de Boliviaanse Aymara wonen is de laatste eeuwen echter ingrijpend veranderd. Door de

komst van de Spanjaarden vijfhonderd jaar geleden kwamen zij in contact met een andere denkwijze. Eeuwenlange achterstelling en de recente gevolgen van de klimaatverandering hebben het de Aymara-gemeenschappen steeds moeilijker gemaakt.

Veel Aymara zijn vertrokken naar grote steden zoals La Paz, El Alto en Cochabamba, waar zij de waarden en normen van de 'moderne' wereld met hun eigen concept van *Buen Vivir* moeten zien te verenigen. Veel Aymara blijven zich verbonden voelen met familieleden, burens en voorouders uit hun gemeenschap en houden vast aan hun tradities, zoals inheemse ceremonies en sociale omgangsvormen. Velen keren in de oogsttijd terug naar hun dorpen om te helpen op het land. Zo proberen zij naast hun leven in de stad, dat is gebaseerd op de westerse markteconomie, ook het concept van *Buen Vivir* in stand te houden en zowel in hun nieuwe omgeving als met hun verleden in harmonie te overleven.

De inhuldiging van Evo Morales als president nam twee dagen in beslag: de officiële inauguratie in La Paz (onder) werd voorafgegaan door een grootse bijeenkomst voor het 'eigen' volk en wereldwijde vertegenwoordigers van inheemse volkeren bij de ruïnes van Tiwanaku (boven).

Bijzonderheden van de nieuwe grondwet

- De grondwet erkent naast het Spaans 36 inheemse talen. De nationale, regionale en lokale overheid zijn verplicht naast het Spaans ten minste één andere taal te gebruiken (artikel 5).
- Discriminatie op grond van seksuele geaardheid is verboden. Hiermee wordt in de toekomst eventueel het homoseksueel mogelijk (artikel 14).
- Bolivia claimt nog altijd het recht op een vrije doorgang naar de Pacifische Oceaan, die het tussen 1879 en 1904 aan Chili verloor (artikel 267).
- De cocaplant is tot cultureel erfgoed benoemd en wordt beschermd door de staat (artikel 384).

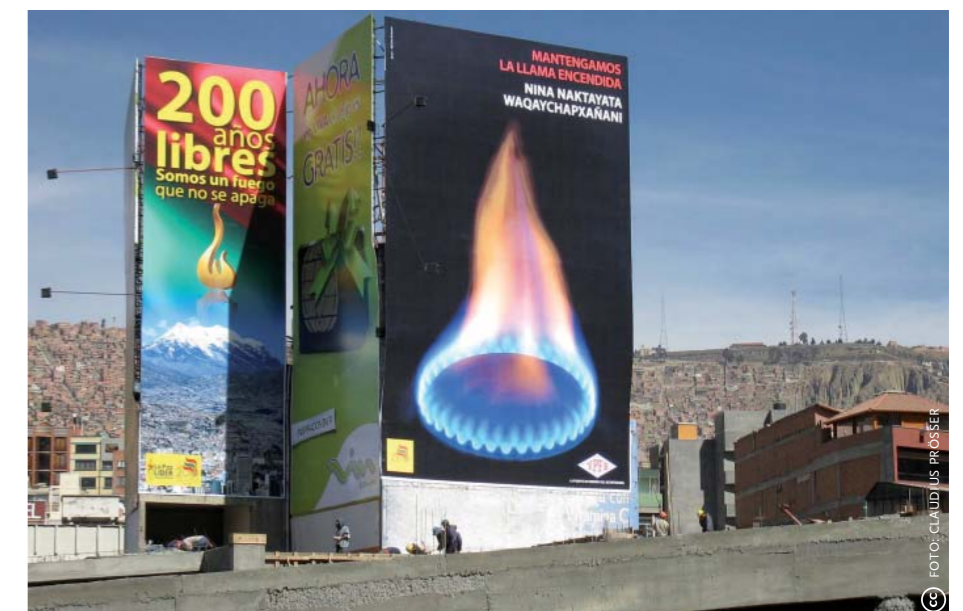
Sinds Morales president is, wordt ook op nationaal niveau aandacht besteed aan *Buen Vivir*. Tijdens decennia van liberaal beleid, waarin zo veel mogelijk grondstoffen en landbouwproducten werden geëxporteerd, verdwenen veel van de inkomsten van Bolivia's rijkdom in de zakken van multinationals en enkele rijke blanke grondbezitters, ondernemers en politici. De arme, vooral inheemse bevolking zag hier weinig van terug, terwijl hun leefgebieden werden aangetast. Morales heeft hier verandering in gebracht. Al enkele maanden na zijn aantreden nationaliseerde hij 's lands gasvoorraden en vele andere sectoren volgden. De extra inkomsten die via deze weg in de staatskas terechtkomen geeft hij vooral uit aan sociale programma's zoals onderwijs, basisgezondheidszorg en pensioenen. Hieraan profiteert voornamelijk de arme bevolking, zowel in de stad als op het platteland.

Grondwet

De grootste verandering die Morales teweeg heeft gebracht is de nieuwe grondwet, die in januari 2009 via een referendum is goedgekeurd door de bevolking. Deze grondwet is in veel opzichten revolutionair. Al in de derde zin van de preambule wordt Moeder Aarde genoemd. Artikel 8 presenteert *Buen Vivir* als een van de morele uitgangspunten van de Boliviaanse staat. Artikel 9, over de verplichting

van de staat, noemt het opbouwen van een eerlijke en harmonieuze samenleving als eerste en het stimuleren van economische ontwikkeling als laatste.

De nieuwe grondwet biedt Bolivia's inheemse volkeren de mogelijkheid eigen autonome gebieden te stichten. In deze gebieden krijgen inheemse volkeren de mogelijkheid hun traditionele rechtspraak uit te voeren, ze kunnen de regio via traditionele besluitvormingsprocessen besturen en hebben inspraak in het regionale sociaaleconomische beleid. Op deze manier kunnen de inheemse volkeren hun leven beter vorm-

Deze enorme billboards pal naast elkaar, afkomstig van de gemeente La Paz en het genationaliseerde gasbedrijf stralen uit dat er een link is tussen Bolivia's gasvoorraden en vrijheid & voortgang.

FOTO: CLAUDIUS PROSSER

Morales: dienaar van het hele volk?

Sinds de onafhankelijkheid van Spanje in 1825 is Bolivia bestuurd door blanke migranten en hun mestieze nakomelingen. De indianen hebben daardoor een achtergestelde positie, terwijl ze 55% van de bevolking uitmaken. In dat licht bezien betekende de verkiezing van Evo Morales tot president in december 2005 een grote stap voorwaarts in het democratiseringsproces.

Met zijn achtergrond als activistisch voorman van de Boliviaanse cocaboeren is Morales ook een persoon die de belangen van zijn achterban goed kan behartigen. Daarbij lijkt hij niet enkel de geschiedenis te willen ingaan als de president die de democratisering van de inheemse bevolking heeft ingezet. Morales lijkt vastbesloten ook herinnerd te worden als de Indiaanse voorman die hen opnieuw machtig heeft gemaakt. Door deze instelling verliest hij de taak van president regelmatig uit het oog. Meer dan Morales nu doet, moet de president de belangen van alle Bolivianen dienen.

Etnische polarisering

Morales eerste ambtstermijn kenmerkt zich door een sterke etnische polarisering. Door radicaal te breken met het decentralisatiebeleid van de voorafgaande decennia zijn het vooral de blanke grootgrondbezitters in het Boliviaanse laagland die macht en welvaart moeten inleveren.

De machtsbasis in Bolivia is sinds de Nationale Revolutie (1952-1956) verschoven van het hoogland naar het laagland. De centrale regering bestuurd deze gebieden door benoemde prefecten. Deze zijn echter inmiddels vervangen door gekozen prefecten. Door het decentralisatiebeleid verloor de centrale regering zo gaandeweg de controle over de inkomsten uit de export van cultuurgewassen en grondstoffen. Vooral de gasvoorraden in het laagland werden steeds meer de kurk waarop de Boliviaanse economie drijft.

Eenzijdig voorkeursbeleid

Via een grondwetswijziging, waarin de rechten van de laaglandbewoners volledig ondergeschikt zijn gemaakt aan de wil van de inheemse meerderheid, en de (her)nationalisatie van de olie- en gasindustrie, zorgt Morales er niet alleen voor dat de inheemse bevolking meeprofiteert van deze inkomsten,

maar heeft hij de blanke grootgrondbezitters in het laagland het beheer uit handen genomen. Hiermee vertoont het beleid van Morales parallellen met dat in Zimbabwe (*Geografie* september 2009). Ook daar leidde een gegronde claim ten aanzien van de achtergestelde positie van de autochtone bevolking tot een economisch funest eenzijdig voorkeursbeleid. Morales moet ervoor waken niet verzeild te raken in eenzelfde proces, waarbij de president in te korte tijd wil afrekenen met een lange periode van onrecht.

Territoriale conflicten

In de departementen in het laagland waar de inheemse bevolking geen meerderheid heeft (de Media Luna) is massaal tegen de nieuwe grondwet gestemd. Deze regio's begeven zich

Morales' beleid vertoont parallellen met dat in Zimbabwe

steeds verder op het pad van afscheiding van het centraal gezag. De Boliviaanse geschiedenis leert dat haar buurlanden zeer bereid zijn lokale groepen te hulp te schieten als er grondstoffen in het spel zijn. Sinds de onafhankelijkheid verloor het land op die manier al de helft van haar grondgebied. Bolivia raakte haar uitgang naar zee en de rijke salpetervelden kwijt aan Chili (1839), verloor de in de rubberproductie belangrijke provincie Acre aan Brazilië (1903) en de Chaco aan Paraguay (1935) na speculatie over hier aanwezige olievoorraden. De geografische concentratie in de Media Luna van olie- en gasvoorraden en etnische blanken die zich beroofd voelen van hun bezittingen, lijkt de weg vrij te maken voor toekomstige territoriale conflicten.

Wil Morales als een groot president de geschiedenis ingaan, dan heeft hij niet genoeg aan Buen Vivir voor de inheemse bevolking, maar moet hij oog hebben voor alle Bolivianen.

Ronald Kranenburg

Bewoners in de Media Luna voelen zich beroofd door de nieuwe grondwet en reageren hierop met gewelddadige protesten tegen de regering van president Morales.

geven volgens de normen en waarden van Buen Vivir. De ingrijpende nieuwe grondwet wekt veel tegenstand op in de rijkere oostelijke regio's van Bolivia, waar vooral blanke grootgrondbezitters en ondernemers het voor het zeggen hebben. Zij zien hun macht gestaag afnemen en hebben herhaaldelijk tegen Morales' hervormingen geprotesteerd (kader Vier jaar Morales). Zij zullen hun protest de komende jaren ongetwijfeld voortzetten.

Verder zal het aanwijzen van inheemse autonome gebieden in veel regio's uitmonden in een strijd om land en grondstoffen, niet alleen tussen blanken en inheemse volkeren, maar ook tussen de inheemse groepen en gemeenschappen. De harmonie tussen de verschillende bevolkingsgroepen in Bolivia lijkt dus nog ver weg.

Ten derde is Bolivia voor haar inkomsten grotendeels afhankelijk van de export van grondstoffen. Ook al zou het in het kader van Buen Vivir wenselijk zijn om de grootschalige exploitatie van Moeder Aarde direct stop te zetten, is dit simpelweg niet mogelijk vanwege de gevolgen voor de financiering van de sociale politiek van Evo Morales.

Fundament of splijtstof?

De nieuwe grondwet van Bolivia vormt een belangrijk fundament voor een harmonieuze samenleving. Voor veel inheemse gemeenschappen zal het Buen Vivir met deze grondwet een stuk dichterbij komen, en dat is een grote verbetering ten opzichte van het beleid van eerdere regeringen, die de problemen en wensen van de inheemse bevolking grotendeels negeerden. Echt succesvol is het experiment echter pas als ook andere groepen in de samenleving deze grondwet onderschrijven en ondersteunen. Zolang dat niet gebeurt, zal de nieuwe grondwet eerder splijtstof zijn die de kloof tussen de inheemse hooglanden

en de blanke oostelijke departementen verder verdiept. Een Buen Vivir op nationaal niveau is dan ver weg. •

Bronnen:

- Coordinadora Andina de Organizaciones Indígenas (CAOI), www.minkandina.org
- Estermann, J. 2008. Cuidar la vida: Principios y elementos de una economía indígena andina. In: *Si el Sur Fuera el Norte*. ISEAT 2008, La Paz, Bolivia.
- Stichting Chakana, www.chakana.nl/regionieus
- Timmer, H. 2005. *De kosmos fluijstert zijn namen. De magische kosmologie van de Boliviaanse hooglandindianen in een ontmoeting met de stad*. Aksant 2005, Amsterdam.

Vier jaar Morales: tegenvallers en successen

Successen:

- 1 mei 2006:** Nationalisering van de gasector, gevolgd door veel andere sectoren, waardoor 80% van de opbrengsten niet meer naar het buitenland verdwijnt, maar in de staatskas terecht komt.
- 10 augustus 2008:** 63% van de bevolking steunt Morales in een referendum.
- 25 januari 2009:** 61% van de kiezers keurt de nieuwe grondwet goed in een referendum.
- 22 april 2009:** De VN stellen de Internationale Dag van Moeder Aarde in op voorstel van Morales.
- 6 december 2009:** Morales wordt opnieuw tot president gekozen in nationale verkiezingen.

Tegenslagen:

- Mei-juni 2008:** Vier oostelijke departementen Santa Cruz, Beni, Pando en Tarija (samen Media Luna) stemmen in regionale refe-

renda voor autonomie. Deze uitslag wordt niet erkend door de nationale regering.

- 10 augustus 2008:** In de Media Luna stemt de bevolking voornamelijk tegen Morales en worden opstandige prefecten herkozen.
- augustus-september 2008:** Na het referendum keren radicale jongeren uit de Media Luna zich tegen de nationale regering. Overheidsgebouwen worden bezet en vernield, mensen van inheemse afkomst aangevallen, en wegen geblokkeerd. Dieptepunt: dertig inheemse boeren worden gedood in Pando.
- 25 januari 2009:** De Media Luna stemt tegen de nieuwe grondwet.
- juli 2009:** Door de falende strijd tegen de drugshandel vanuit Bolivia schorten de VS beloofde handelsvoordelen op, met grote economische gevolgen.